

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ ŞİİRİNDE İSTANBUL, FETİH VE FATİH

Necat BİRİNCİ*

Istanbul, Fetih and Fatih in the Period of National Struggle Poetry

Abstract: In this article, the significant themes of National Struggle Poetry, Istanbul, Fetih and Fatih are considered. In order to reflect the mutual, close relation between social conditions and literature, we have investigated these topics in the historical context. This paper also includes selected poems from press of that period which exemplify the subject and indicate the perception of public against occupation.

Keywords: National Struggle Poetry, Istanbul, Fetih, Fatih, historical context

I. Dünya Harbi sonunda, Kafkasya, Galiçya, Çanakkale, Kanal, Filistin gibi değişik coğrafya ve iklimlerde askerî varlığımızla birlikte maddî imkânlarımızı da tükettik. Millet yorgun ve fakir düştü. Hükûmet 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kaldı. Ordu silâh bıraktı. Mütareke şartları oldukça ağırdı. Ancak millet *millî izzet-i nefsimizi incitmeyecek* bir sonuçla silâh bırakıldığı inancındaydı. Yorgun ordu ve milyonlarca insan, kopmuş, parçalanmış geniş vatan coğrafyasından İstanbul ve Anadolu'ya çekilmeye başladı. Devlet ve millet, varlığına ve yeniden yapılanmasına imkân sağlayacak bir barışı beklemeye koyuldu.

İtilâf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine göre belirlenen sınırlarda kalmak niyetinde olmadıklarını hemen ortaya koydular; Türk devletini tamamen yok etmek için savaş sırasında kendi aralarında yaptıkları gizli

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

anlaşmalara göre Mütareke metnine ustaca yerleştirdikleri maksatlı, aldatıcı ve yoruma açık ifadelerden hareketle varmak istedikleri hedefe uygun olarak gerekli gördükleri vatan topraklarını işgale başladılar.¹ Mütarekenin imzalanmasından dört gün sonra, 3 Kasım 1918'de Musul'a, 9 Kasım 1918'de İskenderun'a girdiler. Bu işgalleri rahatça gerçekleştirebilmek ve Türkleri Musul, Batum; Azerbaycan, Kafkasya gibi stratejik önemi olan yerlerden kolaylıkla çıkarabilmek için 13 Kasım 1918'de, Türk hükûmetine bildirme ihtiyacı bile duymadan, 54 parçalık bir donanmayı, üç yıl önce, bütün deniz ve kara güçleriyle zorladıkları ve perişan olarak geri çekildikleri Çanakkale'den, bu defa barış yolu ile geçirerek İstanbul önlerine getirdiler. Gemiler Sarayburnu ile Dolmabahçe arasına demirledi ve toplarını İstanbul'a çevirdi. Bu donanma içinde, Türklere hakaret olsun ve gururları incinsin diye olacak, üç Yunan gemisine de yer verdiler. Aynı gün, İngilizlerden oluşan 2000 kişilik bir askerî kuvvet karaya çıktı, Beyoğlu yakasındaki kışlalara, yabancı özel okullara ve hastahanelere yerleşti.

İstanbul'u karadan ve denizden kuşatan bu kuvvetle Türk payitahtı düşman toplarının tehdidi altına girmiş, bu yolla, işgallere karşı doğabilecek direnişleri merkezde kıracak bir tehdit unsuru oluşturulmuş oldu. Bu tehdit altında, Mütareke'nin üzerinden iki ay geçmeden Fransızlar Adana, Urfa, Maraş ve Antep'i, Trakya'da Uzunköprü'ye kadar olan bölgeyi, Uzunköprü-Sirkeci demiryolu hattını kontrolleri altına aldılar. İtalyanlar Konya sınırına kadar Antalya'yı, İngilizler Batum'u işgal ettiler. Fransızlar çok geçmeden, işgal altında tuttıkları bu yerlerden Hadımköy'e kadar olan bölgeyi Yunanlıların denetimine verdiler.

Yürütülen hareket, İtilâf Devletlerinin, Osmanlı Devleti'ni, hilâfeti ve Türk milletini yok etmek konusundaki değişmez kararlarının uygulamaya geçirilmesinden başka bir şey değildi. Bu yolla sadece Türk devleti ortadan kaldırılmayacak, Azerbaycan ve Orta Asya Türklüğü dahil bütün İslâm dünyasının ümit ışığı da söndürülmüş olacaktı.² Oyun oynandı; bu oyun içinde Türk milleti hızlı bir şekilde hürriyetini ve istiklâlinin kaybedecek noktaya sürüklendi.

Basında, vatanın içine düştüğü bu durumdan nasıl çıkarılacağı, kurtuluşun hangi temellere dayandırılacağı soruları soruluyor ve cevaplar aranıyordu. Kimi devlet adamı, aydın ve asker, Avrupa milletlerinin insaf ve adalet duygu ve anlayışına sığınmak gerektiğini ileri sürdü; bu anlayış milletin yüz yıldan uzun bir zamandan beri, yıkıcı etkisi altında yaşanan sürüklenme psikolojisinin açık ifadesi olarak ortaya çıktı. Kimileri de başka milletlerin insaf

¹ A. İzzet Paşa, *Feryâdım II*, (hızl. Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), İstanbul 1933, s. 29; Mustafa Budak, "Mütareke Döneminde İtilâf Devletlerinin Müdahaleleri (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1918)", *İlmî Araştırmalar*, C. V, İstanbul 1997, s. 81-105.

² Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul 1957, s. 12.

ve adaletine sığınmanın zillet olacağını dile getirip, tek sığınılacak yerin *Allah'ın adaleti* olduğunu, bunu sağlamak için de, dağılmış ordunun yer yer ortaya koyduğu kararlılık duygusunu yüceltmek gerektiğini söylediler... Bu anlayış sürüklenme psikolojisinin önüne çıkan, ona set çeken bir iradenin ifadesi oldu.

Bu görüş kısa zamanda ağırlık kazandı. *Millet için hakîkî vâsıta-i halâsın yine milletten ibaret bulunduğu* şeklinde dile getirilen bu görüş, milletçe içine düşülen sürüklenme psikolojisinin önüne set çeken bir irade şeklini almaya başladı.³ İzmir'in Yunanlılara verileceği söylentileri üzerine bu irade daha da yüksek ve kesin ifadelerle dile getirildi. İzmir'de yayımlanan Hukûk-ı Beşer gazetesindeki imzasız ancak Hasan Tahsin'e ait olduğunu sandığımız *Nâmus Uğruna* isimli yazı bunun sadece bir örneğidir:

"Uyan ey Türk oğlu uyan, uyan ey vahdâniyyet-i ilâhiyyeye mutekit, İslâmîğin âteşîn hararetiyle kalbi, ruhu pür-heyecan olan Müslüman Türk uyan, sana suikast ediyorlar! Seni meskeninden, mabedinden, mabudundan, harîm-i ailen ve namusundan cüda düşürmek, senin muazzezâtınla âdi oyuncaklar gibi oynamak istiyorlar. O hâlâ üç yüz yirmi sekizden beri üzerinden masum kanlarının cereyanı kesilmeyen süngüleriyle, o hâlâ tarrâkalarında yetim, öksüz, yavrusuz kalan kimsesiz validelerin, alîl ihtiyarların aks-i ıztırabâtı dalgalanan toplarıyla geleceklermiş. Tereddüt etmiyoruz. Gelsinler, hatta masum Türk'e kastı olan bütün dünya gelsin. Süngüleriyle esasen kanayan kalplerimizi deşsinler. Velvedâr toplarıyla evlerimizi, kuvvetlerimizi yıksınlar, târâç ve tarumâr etsinler. O Yunan gelsin, saf ve bakir limanlarımıza kudret ve kuvvetiyle idhâle muvaffak olamadıkları teknelerinde, o zulmü, adâvet-i ebediyyeyi, husûmet-i ezeliyyeyi temsil eden mâî beyaz bayraklarını dalgalandırsınlar. Gelsinler, silâhlarımızı toplansınlar, evlâtlarına silâh tevzî etsinler. Benliğimizi parçalasınlar, ruhumuzu ezsınler, fakat asla unutmasınlar ki Türk ölmedi, yaşıyor. Kalbinin, ruhunun, Müslümanlığının, Peygamberinin telkin ettiği ilhâmât ile yaşıyor. Ve burayı Yunan'a vermeyecektir. Vermek isteyecek kuvvetle paylaşacak kozumuz var. Hattâ süngülerimiz, silâhlarımız olmasa bile asi ruhumuzla, coşkun kanlarımızla, harareti vicdanlarımızla, sökül-meyen dişlerimizle bu memleketi müdâfaa edeceğiz".⁴

Millî Mücadele yıllarında, daha önceki devrelerde meydana gelmiş edebiyattan ayrı, milletçe girişilen mücadeleyi dile getiren, savaşın dehşeti karşısında

³ Ebuzzâde, "Kendi Kendimizi Kurtarmaya Çalışalım", *Tasvîr-i Efkâr*, nr. 2666, 28 Şubat 1919.

⁴ "Namus Uğruna", *Hukûk-ı Beşer*, nr. 92, 9 Şubat 1919.

yazılmış, milletin giydiği *ateşten gömlekin yakıcılığını*, her anı ile duyurmaya çalışan bir edebiyat meydana geldi. Bu edebiyat, millete girilen var olma mücadelesinin edebiyatıdır.

Böyle olunca, bu devrede yazılmış eserleri halis edebiyat açısından değerlendirmek yanlış olur. Bu eserler, büyük ölçüde, yaşanan olayların akislerini taşır, kaybedilmek noktasına gelen millî istiklâl gayesini işlemek, duyurmak, millete anlatmak, benimsetmek amacını dile getirirler.

Bu devrede eser verenler, vatanın düşman çizmesi altına düştüğünü görmüş, bu ıstırapı yaşamış, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yürüttüğü mücadeleyi uzaktan veya yakından takip etmiş, düşmanın İstanbul'u, İzmir'i işgal ettiği, Anadolu'nun içlerine doğru ilerlediği günleri görmüş ve derin elemeler içinde yaşamış, yeni açılan Büyük Millet Meclisi ordularının ilk küçük başarıları ile ümide kapılmış, zaferleri ile büyük sevinç duymuş ve bu duygularını Türk'ün millî şuur ve gurur kaynağı olan tarih ve kahramanlık duyguları, vatan ve istiklâl aşkı ile zenginleştirerek eserlerine yansıtmuşlardır.

Milletlerin en önemli kuvvet kaynaklarından biri de millî tarihleridir. Toplumlar tarihe yönelik kendiliğinden olmaz. Tarihe ilgi daha çok toplumun hızlı değişme içine girdiği çökme veya yükselme devirlerinde olur ve toplu yöneliş şeklinde görünür.⁵ Üstelik sadece edebî eserlerde değil, edebiyat dışı kültür alanlarında verilen eserlerde de ortak hareket olarak varlığını gösterir. Fikir ve duygu dünyasının bir tarafını oluşturan tarih duygusu kültür hayatının hemen her cephesinde bizi kucaklar. Tarihin içinden gelen her eşya, şekil, kitap, fikir, şahsiyet, mimarî eser, şehir vb. maddî ve manevî varlıklar etrafında yeni hamle ve yorumlar şekillenir. Bunların taşıdıkları değişmez tarihî gerçeklik çoğu zaman dikkat çekmez. Meydana geldikleri veya getirildikleri dönemin değil, daha çok onlara yeniden bakılan zamanın aralığından değerlendirilirler ve zamanın ihtiyaçlarına göre yeni anlam ve fonksiyonlar kazanırlar. Millî ruh ve benlik, onlar etrafında yeni ifade alanları bulur.

Türk edebiyatında bu anlamda tarih duygusu ilk defa Nâmık Kemal'de görülür. Abdülhak Hâmid'le bu yaklaşım şiiere yansır. Onu Muallim Naci takip eder. Bu son ikisinin tarihî muhtevalı şiirlerine, değişik şairlerce nazîreler yazılır. Bu şiirlerin taklit edildikleri de görülür. Ancak bütün bunlar çoğunlukla Nâmık Kemal'in *Evrâk-ı Perîşân*'ının kadrosundaki iki önemli şahsiyetin, Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim'in etrafında döner.⁶

5 Necat Birinci, "Millî Mücadele Devresi Şiirinde Tarihî Kadro", *Kubbealtı Akademik Mecmuası*, C. XIII, nr. 2, Nisan 1984, s. 39-67; a. mlf., "Millî Mücadele Şiirinde Yavuz Sultan Selim", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul 1984, s. 82-91.

6 Mehmet Kaplan, *Nâmık Kemal-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1984, s. 150-158; Mehmet Kaplan, "Nâmık Kemal ve Fatih", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. VI, İstanbul 1954, s. 71-82. (*Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, C. I, İstanbul 1986, s. 287-299); Ömer Faruk Akün, "Abdülhak Hamid'in Merkad-ı Fatih'i Ziyaret Manzûmesi ve İçindeki

Millî Mücadele yıllarında eser veren şair ve yazarlarımız vatan kavramının taşıdığı anlama daha değişik bir boyut kazandırır. 1853-1856 Kırım Harbi'nden bu yana Namık Kemal'in, *Vatan* makalesi ile maddî bazı özellikleri de katarak sağladığı genişlikle, fikir hayatımızda önemli yer tutan bu kavram, onların nazarında siyaset ağırlıklı, mücerret bir düşünce olmaktan çıktı, toprağa, o toprak üzerinde, zaman içinde şekillendirilmiş her çeşit esere bağlı bir mahiyet aldı. Vatana, ecdadımızın üzerinde kurduğu eserler aracılığıyla bağlanıldı. Türk varlık ve ruhunun bu eserlerde devam ettiği fikri dile getirildi. Yahya Kemal, felâketler karşısında, ıstırapla yoğrulmuş hissî bir yönelişle varılan ve o güne kadar şiirimizde küçük bazı tesadüflere bağlı dikkatler dışında⁷ yer almamış bu anlayışı vatan fikriyle birleştirerek şöyle anlatır:

"Mütareke'den sonra içimde derin bir üzüntü vardı. İstanbul'un Mütareke'den Fetih senesine kadar giden eski hâlini özlüyordum. Gönlümü avutmak için surlara, Eyüp'e, Edirnekapı, Topkapı semtlerinde, Süleymaniye'de, Saray-ı içi'nde, Anadolu ve Rumeli Hisarları'nda, Kâğıthane vadisinde, tek başıma, gezmeğe gidiyordum. Bu gezintilerimde öğrendim ki Türk ruhu bizden ziyade bu topraklardadır.

Evet bu topraklardadır. Doğduğum günden beri yalnız kitap sahifelerinde, frenkçe yeni bir kelime gibi gördüğüm vatan mefhumunu İstanbul'un toprağında, tabiata karışmış bir mahiyette görünce sevindim. Eyüp'te türbeye yakın bir mezar taşı vardır. Üzerindeki burma kavuktan hemen anlaşılır ki altında İstanbul'a Fatih'le beraber girmiş olan Türklerden biri yatıyor; bugün yaşayan en millî şairimizde bu taşta hissedilen Türk ruhu yoktur diyebilirim. Bu taş, Fetih devrinin keyifli bir askeri gibi, önümde kavuğu yıkmış duruyordu; etrafındaki toprağa bir vatan rengi veriyordu. Vatana dair hiçbir yazıdan, hiçbir sözden bu taş karşısında duyduğum vatan zevkini duymadım; böyle bir çok küçük sahneler daha gösterebilirim ki Türk ruhu ayan beyan görünür. Kâğıthane'de şimdi kimsenin geçemediği kaldırımlarını ot bürümüş bir yol vardır ki bakınca Murâd-ı Rabi' devrini, bir levhada görür gibi, görürsünüz. Kâğıthane'deki kasır, onun kafesleri, oradaki çağlayan, yüksek ağaçlar, kâr-ı kadîm rıhtımın taşları o toprağa Türk ruhunu bir şarkı bestesi hâlinde sindirmiş. İstanbul toprağının böyle bir köşesinde Türk ruhunun bir safhası vardır; Hisar'da Türk'ün kuvveti, Küçüksu'da ve Göksu'da neşesi,

Görüşler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. 7, İstanbul 1956, s. 61; Necat Birinci, *Menemenlizâde Mehmed Tahir*, İstanbul 1981 (yayımlanmamış doktora tezi); Necat Birinci, "Millî Mücadele Devresi Şiirinde Tarihî Kadro", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, C. XIII, nr. 2, Nisan 1984, s. 39-40; M. Fatih Andı, "Muallim Naci'nin "Lisân-ı Fatih'ten" ve "Selimiyye" Şiirlerine Yazılan Nazîre, Terbi' ve Tahmisler", *İlmî Araştırmalar*, C. V, İstanbul 1997, s. 42-44.

⁷ Besim, "Kosova Sahrası", *Tercümân-ı Hakikat*, nr.1418, 3 Mart 1883. (Daha geniş bilgi için bk. Necat Birinci, "Millî Mücadele Devresi Şiirinde Tarihî Kadro", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, C. XIII, nr. 2, Nisan 1984, s. 41.)

Kâğıthane'de zevk ve şevki, Eyüp'te mâneviyatı, surlarda atılışı, hava gibi teneffüs edilir, o kadar barizdir."⁸

1919-1922 yılları arasında kaleme alınmış Millî Mücadele'yi anlatan şiirlerin çoğunda, düşman çizmesi altına düşmüş vatan, yoğun bir tarih bilinciyle ele alınıp işlenir. Kimi zaman vatan, büyük zaferlerle açılmış, fakat artık elimizde olmayan Mohaç, Plevne, Preveze gibi manevî bir coğrafyaya taşınır. Kimi zaman da belli tarihî şahsiyetler etrafında ifadelendirilir.⁹ Bu şahsiyetlerden biri de Fatih Sultan Mehmet'tir. Ancak Fatih Sultan Mehmet şiire tek başına girmez. O daima İstanbul ve İstanbul'un fethi hadisesi ile münasebetli olarak ele alınır.

1877-1878 Türk-Rus Harbi'nin arkasından Balkan ve Kafkaslardan gelen göç dalgaları ile sosyal dengesi bozulan, Balkan Savaşları boyunca süren yeni göçlerle ile bünyesi iyice sarsılan, I. Dünya Harbi süresince de tedirgin bir bekleyiş içine düşen İstanbul bir gün, düşman rengi hiç görmemiş, lekesiz, berak ufuklarında İtilâf Devletleri donanmasını buldu. Yüzyıllar boyu Türk ruhunun bütün incelikleriyle işlenip güzelleştirilen bu şehir, kapılarını düşmana açmak gibi bir talihsizlikle karşı karşıya geldi. Türklük, iman ve inanç, millî ruh, örf, âdet, adalet duygusu, merhamet hissi adına ortaya koyduğu, geliştirdiği, güzelleştirdiği ve yücelttiği ne varsa hepsine yabancı elinin değdiğini ürpererek seyretti. Ayasofya, Bayezid, Süleymaniye gibi selâtin camilerin avlularına düşman silâhlarının çatıldığına şahit oldu. İnsanlar bu silâhların arasından, başları önde geçip, bu ebedî ibadethanelerde duâlarla gözyaşlarını birbirlerine karıştırdılar. İstanbul, sokaklarında her renkten insanların dolaştığını, caddelerinde çeşit çeşit bayrakların gezdirildiğini, ebedî ve ezeli aşığı Türklerin sokaklardan, caddelerden çekildiğini, *utançla* evlerine kapandıklarını gördü. Ruşen Eşref bu değişmeyi "*İstanbul içinde İstanbul'u kaybettim*" şeklinde özetler.¹⁰

Mütarekeden sonra batı basınında, biri İstanbul'un ve Çanakkale Boğazı'nın yönetiminin Türklerin elinden alınmasına, diğeri, sadece yönetimin alınması ile yetinilmeyip Türklerin, İstanbul'dan tamamen sürülüp çıkarılmasına, Orta Anadolu bozkırlarına sürülmesine dayalı iki ana görüş tartışılıyordu. Siyasî çevrelerde bu iki görüşün de taraftarları vardı.¹¹

Bu tartışmalar, barışı beklemenin ölümü beklemek gibi olduğunu gösteriyordu. Artık yok edilmek istenen millet olarak görülüyorduk. İstanbul'un elimizden alınması ile de son darbe vurulacaktı.

⁸ "Yeni Bir Ufuk", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 274-3302, 4 Mart 1338/1922

⁹ Necat Birinci, *Mehmet Kaplan'a Armağan*, s. 82-91.

¹⁰ "Bıraktığım İstanbul, Bulduğum İstanbul", *Büyük Mecmua*, nr. 8, 28 Mayıs 1335/1919, s. 117.

¹¹ Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul 1957, s. 20-21.

Bu havanın etkisi altında şairlerimiz, yazarlarımız İstanbul'un taşıdığı anlamı bir başka şekilde idrak ettiler. Ona bir başka nazarla bakmaya başladılar. Bu yeni ifadesi ile Türklüğün "*ana şehrini*" bir başka şekilde değerlendirmeye koyuldular. İstanbul âdeta Türklük hayatının sembolü, Türk duygu ve düşüncesinin ise odak noktası oldu. Şehrin merkezinde bayrağımızın ve kıyafetlerimizin yerini alan düşman bayrak ve üniformalarından kaçanlar, tarihî ve manevî havası zengin semtlere doğru uzun gezilerde teselli aradılar. İçine düşülen tahammülü zor durumu, bu yolla hafifletme çabası içine girdiler. Yahya Kemal, Ruşen Eşref, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Faruk Nafiz bunlardan birkaçıdır. Bu şair ve yazarlar çoğu zaman gezilerinin kendilerinde uyandırdığı duyguları yazıya döktüler, şiirlerinde terennüm ettiler.

Bu anlamda İstanbul üzerine yazılmış ilk şiir Yahya Saim'in *İstanbul Akşamı*'dir.¹² Yirmi dört beyti ile oldukça hacimli olan bu şiir iki bölümden oluşur. Şair, ilk bölümde, kendi ruhunda duyduğu hüznü Sultanahmet Meydanı'na çöken akşam karanlığı arasında bir münasebet kurar. Çevreyi bu duygularla seyrederek, Tramvay sesi, dükkânların camlarında yanan ışıklar, ağaçlar, çiçekler, meydandaki tarihî sütunlar, Wilhelm Çeşmesi, kuş sesleri, civarda oynayan çocuklar, savaşın dul bıraktığı kadınlar, akşam kızılılığı ile tutuşmuş Marmara ufkunda dinen, susan ezan sesleri şaire bezgin ruhunun arkasından görünür. İstanbul üzerine inen akşamın hüznü ile ülkenin üstüne çöken felâketler birleşir. Akşam, yıkım psikolojisi içinde idrak edilir.

Fakat bu hâl uzun sürmez. Akşam karanlığı şairde yeni hayaller, yeni arzular uyandırır. Adeta ruhu afiyet bulmuş gibi, iradeye dayalı isteklere uyanır ve şiirine şöyle devam eder:

*Bir belde isterim ki bağırsın ve susmasın.
Çalsın sedef rebabını, çalsın uğuldasın.*

*Bir belde isterim ki bütün kahramanları
Yâd etmesin kadın gibi geçmiş zamanları*

*Bir şanlı çağlayan gibi yüzlerce şen sesin
Altında kızlar oynasın, iller gülümsesin.*

*Hıçkırmasın içinde çocuklar, dilenciler,
Bir sîneden çamurlara düşmüş o inciler...*

*Bir belde isterim ki açılsın, genişlesin.
Bir tek görüşte tilsımı ta kalbe işlesin.*

¹² Şair Nedim, nr. 6, 20 Şubat 1335/1919, s. 87.

*Heykelleriyle gökleri sarsın kanatları,
Şahlansın, oynasın bağırان coşkun atları.*

Bu duygular içindeki şairin dikkatine, yorgun ve bitkin hâli ile taşıdığı yük altında ezilmiş, bir at takılır. Ancak yük altında ezilmiş bu at şairin nazarında anlam değiştirir. Yahya Saim bu atı, yıllardan beri tahammülsüz acılar altında bunalmış milletin sembolü olarak görür ve ona şöyle seslenir:

*Heyhat, söyle, sen de ne oldun zavallı at?
Kaldır şu çektiğin yükü sırtından artık at!*

*Değmez bu yolda üç gecelik ömr-i esarete,
Değmez zavallı, böyle hayattan şikâyete...*

Yahya Saim bu sembolleştirme ile yüz yüze gelinen haksızlıklara ve işgallere karşı bir mücadelenin başlama isteğinin şiirde ilk işaretini veriyor.¹³

Yahya Saim'in bu şiirinden sonra Yusuf Ziya'nın *İstanbul*¹⁴ isimli şiiri gelir. Şiir İstanbul'a hitapla başlar:

*Ey İstanbul, şu mukaddes matemi dinle;
Genç ihtiyar ağlıyoruz senin derdinle!*

Yusuf Ziya'nın şiirinde Yahya Saim'ininki gibi bir irade tezahürü ve karşı çıkış ifadesi, şiirin son beyti dışında yoktur. Altı beyitlik şiire, son beyte kadar hep sızlanma ve İstanbul'dan özür dileme hâli hakimdir. Çünkü onu, içine düştüğü duruma şairin nesli sokmuştur.

Son beyit ise diğer beyitlerden ayrılır. Burada âdetâ İstanbul üzerine Avrupa'da sürdürülen tartışmalara cevap teşkil eden irade kendisini gösterir:

*Seni binbir minarenle dünya tanısın
Uğrunda can verenlerin öz vatanısın.*

Halit Oğuz ise yine *İstanbul*¹⁵ isimli şiirinde konuya tarihî bir derinlik getirir. *Dünyanın en güzel kızı, talihin parlayan tek yıldızı, milletin topyekün âşık olduğu belde* olarak gördüğü İstanbul, Türklüğün yüzyıllardır uğruna "eridiği" bir şehir, "yurdun güneşten beyaz tacı", "ruhumuzun her zerresine sinmiş vakarı"dır.

¹³ Bu at sembolü I. İnönü Savaşının kazanılmasından sonra Faruk Nafiz'in yazdığı *At* isimli şiirde zaferle sıhhat bulmuş bir ruhun coşkun sesi haline gelir. *Ümid*, nr. 16, 13 Kânunusâni 1921, s. 3.

¹⁴ *Büyük Mecmua*, nr. 5, 3 Nisan 1335/1919.

¹⁵ *İhtiyat Zabıtları Postası*, nr. 7, 17 Nisan 1335/1919, s. 5.

Halit Oğuz, Yusuf Ziya gibi, İstanbul'un Türk olduğunu, Türk adı durdukça Türk kalacağını kararlı bir şekilde söylemekle kalmaz Türk varlığını İstanbul'a bağlayarak, İstanbul'dan ayrı düşmüş Türklüğün yaşayamayacağını, yok olacağını da dile getirir.

*Türksün ezelden ebede kadar;
Rüzgârlar haykırsın hep bu feryadı.
Türklüğüm kalırsa seninle yaşar
Hicrinle ölmesin Türklüğün adı.*

Şair ve yazarlarımızın İstanbul'un tarihî semtlerine doğru uzun gezintiler yaptığını yukarıda söyledik. Yolu sık sık bu semtlere düşen şairlerimizden biri de Faruk Nafiz'dir. Mütareke'nin ilk aylarına kadar şiirlerine gençlik aşklarının ifadesi hakim olan Faruk Nafiz, vatanın içine düştüğü durumla birden ve en acı şekilde yüz yüze gelir.

Aydınlarımızın, yüreklerindeki öfkeli ıstırapı teselli için sığındıkları tarihî yerlerin başında Rumeli Hisarı vardır. Bu hisar Fetihle doğrudan ilgilidir. O sadece Millî Mücadele yıllarında değil, I. Dünya Harbi içinde ve daha önceleri de ziyaret edilen önemli mekânlarından biridir. Ruşen Eşref, hocası Tevfik Fikret'in bazı derslerini bu hisarın tarih atmosferi içinde yaptığını söyler. Balkan harpleri sırasında yazdığı *Hisarlara Karşı* şiirinde Emin Bülend, Hisar'ı yorgun bir yeniçeriye benzetir.

Millî Mücadele yılları içinde Rumeli Hisarı'nı ilk anlatan şair Faruk Nafiz'dir. *Hisar'da Akşam*¹⁶ isimli şiirinde şair Rumeli Hisarı'nda geçirdiği bir akşam vaktinin kendisinde uyandırdığı duyguları dile getirir. Şaire göre Hisar'da akşam, artık eski akşamlar gibi değildir. Yahya Saim'in şiirinde olduğu gibi bu şiirde de akşamın hüznü ile şairin ıstırapı birleşir: Kızıl sisler içinde kaybolmakta olan İstanbul manzarasının Hisar'dan seyri, şairin gönlünü bir bitişin, bir sonun geldiği duygusunu düşürür.

Bu duyguyu şairin, kendisini öz vatanında vatansız hissetmesi daha da ağırlaştırır. Uğranılan her *bozgun* şairin gönlüne yeni yaralar açar. Bütün bunlara rağmen o yine de *İlâhî Tuna*'ya olan özlemini dile getirmekten geri durmaz. Bu Faruk Nafiz'i daha önce sözü geçen diğer şairlere yaklaştırır. Fakat o bir endişesini soru şeklinde ifade etmeden geçemez: Akşamın sönen kızılıllığı ile birlikte şairin yüreğini yakan, kesin cevap veremediği bu sorudur: *Hisarların beş asırdan beri Türk ruhunda yaktığı fetih ateşi sönüyor mu?*

Faruk Nafiz'in şiirinden bir hafta sonra *Şair Nedim* mecmuasının, işgal sansüründen kurtulamayan, bütünlüklerini kaybetmiş, yazı ve şiirleri ile çıkabilmiş bir sayısında Necmettin Halil'in İstanbul'a ithaf ettiği *Felâketten*

¹⁶ *Büyük Mecmua*, nr. 6, 24 Nisan 1335/1919, s. 85.

*Sonra*¹⁷ isimli şiiri ile karşılaşırız. Şiir iki bölümdür. Birinci bölüm, Yahya Saim'in, şiirini bıraktığı yerden; milletçe yaşanan matemi dile getiren İstanbul akşamından başlar, geceye geçişi anlatır: Önce, ağır ağır çöken akşam karanlığı içinde şehrin silueti çizilir. Günün son ışıkları yavaş yavaş kaybolmaktadır Bütün ümitler de kaybolan ışıklarla birlikte solmaya yüz tutmuştur. Uzayan gölgeler çekilen sıkıntının sembolü olur. Artık İstanbul ufkunda eski efsaneler yankılanır. Yeni zafer sarkılan söylenemez. Karanlığın içinde beliren tek tük ışıklar bile hastadır. İnce ve esmer minareler, şehri kaplayan derin sessizliği dinlemektedir. İstanbul, üstüne çöken gecenin içinde gizlenmek, kaybolmak ister gibidir.

Şiir;

Ey Fatih'in güzel ve beyaz nurlu beldesi!

hitabıyla başlayan ikinci bölümde tarih zeminine taşınır:

Susmuş ufuklarında şeref maceraları

mısraı ise, birinci bölümdeki *susan efsanelerle* birleşerek İstanbul'un geçmişteki Türk asırları ile şiirin kaleme alındığı zaman içindeki durumunu birlikte kuşatır.

Âkil Koyuncu'nun *İstanbul'un Fethi*¹⁸ isimli şiiri, buraya kadar gördüklerimizden ayrı bir zenginlik gösterir. Bu şiirde İstanbul, Fetih ve Fatih üçlüsü ilk defa birlikte ele alınır. Üç bölümden kurulu şiirin ilk bölümünde *yıllar yılı İstanbul'u* bir aşk gibi içinde yaşatan padişahın *Ensâri Merkadi*'nden müjde alması üzerine sefere karar vermesi, ikinci bölümde, destanî bir ifade ile sefer ve savaş tasvir edilir. Üçüncü bölümde ise İstanbul'un fethi ile Ayasofya'nın İslâmiyetle şereflenmesi, bu yolla yeni bir devrin açıldığı, açılan bu devirde Türk'ün, bütün tarihe hakim olacağı müjdesi dile getirilir. Bu ifadelerle şair hitap ettiği topluma bir ümit ışığı da tutar.

Halit Fahri ise *İstanbul*¹⁹ şiirinde, nesiller boyu Türk zevk ve dehasının saraylarla, konaklarla, yalılarla, camilerle, medrese, sebil, çeşme ve imarethanelerle, çarşılarla, bahçelerle, korularla ve daha birçok eserle süslediği İstanbul'u Türklüğün *rehberi* olarak vasıflandırır:

*Türk'ün bütün dehası, dimağıyla yoğrulan
İstanbul, altı yüz senelik şanlı rehberi!*

Dikkatini bir ara Marmara üzerine çeviren Halit Fahri, bu *rehber şehrin* silüetinin değişmiş olduğunu fark eder. Ufukta, bu iklime ait olmayan yabancı

17 *Şair Nedim*, nr. 14, 1 Mayıs 1335/1919, s. 217.

18 *Büyük Mecmua*, nr. 10, 19 Haziran 1335 / 1919, s. 151.

19 *Peyâm-ı Edebî*, nr. 1-44, 14 Ağustos 1335/1919, s. 2.

birtakım unsurlar yer almıştır. Şair daha sonra, asırlardan beri minarelerin hakim olduğu manzarada *mavi beyaz* renkli bayrakların yer tutmasının hikâyesini İstanbul'dan sorar.

1920 yılının ilk ayından itibaren sulh konferansının sonuca doğru yaklaştığı, Avrupa basını ile birlikte Türk basınına da yansır. Bu haberler bizim için hiç de iç aydınlatıcı, yürek ferahlatıcı değildir. Varılmak üzere olan kararlar İtilâf Devletlerinin Türk milletini yok etmek hususundaki değişmez tavrına göre şekilleniyordu. İstanbul üzerindeki görüşler de yine Türklerin İstanbul'dan tamamen çıkarılacağı noktasında yoğunlaşmaktaydı.²⁰ Bu haberler üzerine aydınlarımızın, şair ve yazarlarımızın İstanbul'a bir başka hassasiyetle bakmaya başladıklarını, bu bakışlarında da, İstanbul'un Türk olduğunu, Türk kalacağını, bunun aksini düşünmenin, dünya önünde işlenen bir cinayet olacağını dile getiren yazılarla dile ifadelendirdiklerini görüyoruz.

Durumu protesto etmek için 13 Ocak 1920'de Sultanahmet meydanında İzmir'in işgali üzerine düzenlenenlere²¹ benzer bir miting tertip edildi.

Bu mitingde Rıza Nur, İstanbul'un elimizden alınmasının ortaya getireceği felâketi şöyle anlattı:

"Gözlerimi Avrupa'nın bugünkü zirve-i medeniyetine atfederek diyorum: "Avrupa bu haksızlığı yapamaz. Avrupa, Türkleri İstanbul'dan çıkarmak hazırlığını yapamayacaktır. Türkleri İstanbul'dan çıkarmak, hakk-i hayattan mahrum etmek demektir.

20 Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenilen Millet*, İstanbul 1957, s. 12-13.

21 Bu mitinglerin en büyüğü 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda düzenlendi. Yüz binden fazla İstanbullunun katıldığı mitingte İzmir'in işgali protesto edildi. Anadolu'da yer yer baş gösteren direniş hareketleri benimsendi ve yüceltildi. Millî bir mücadelenin mutlaka topyekün bir şekilde verilmesi gerektiği konusunda kararlar alındı. Mehmet Emin, Halide edip, Selin Sırrı, Doktor Sabit Bey'in de birer konuşma yaptığı bu toplantıya halk şu el ilânı ile çağrılmıştır:

"Müslüman!

Önümüzdeki Cuma günü resmî duâ günüdür. *Yevm-i mezkûrda Fatih, Sultanahmet, Bayezit camilerinde Cuma namazından sonra Müslüman ve Türk yurtlarının halâsi için dua edilecektir. Vatanını seven her Müslümanın bu ictimâlarda bulunması vecib-i dinîyyedir. Camilerde, evlerde tazarrû et! Duadan sonra Allah'a yükselen kalbinle Sultanahmet'e, bütün Türk ve Müslümanların koşacağı büyük ve umumî ictimâa gel! Sevgili vatanın parçalanıyor. Öldürücü felâketler yağıyor. Camilerini, mukaddesâtını çiğneyecekler! Gözlerin aç, düşmanlarını, milletini düşün! İzmir facialarını öğren! Anadolu senin de kararını bekliyor. Haksızlıklara karşı feryat et! Âlemin vicdanına hitap eden heyecanlarla hakkını müdâfaaya ve parçalanan vatanının imdâdına koş! Bu mitingde kurtarıcı kararlarını ver ve halâsin için çalışmaya yemin et!"*

Müslüman

(Bu el ilânına ait metin Samiha Ayverdi'nin *Hicrî 1400. Yıla Yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe* (İstanbul 1978, s. 61) adlı eserinde yayımlanmıştır. Metnin aslının da Ayverdi'nin evrakı arasında olduğunu tahminen söyleyebiliriz.)

İstanbul Türkiye'nin re'sidir. Ve bu baş koptuğu gün biz helâk olduk demektir."²²

Mitingde Rıza Nur'dan sonra söz alan Nakiye Hanım, İstanbul konusunda, Türk kadın âleminin duygularına tercüman olarak daha kararlı ve duygulu ifadeler taşıyan şu konuşmayı yaptı:

"Vatandaşlar, dindaşlar, bugün sizinle hasbîhâle geldim. Kadın âleminin kararlarını size tebliğ ediyorum. Bugün bizim en sarîh haklarımızın alınabileceği zannediliyor. Fakat Türkler hakka tecavüz etmez, hakkına da tecavüz ettirmez.

Medenî milletlerin bizim için kahir davranacaklarına ihtimal vermiyoruz. Türklerin âsârıyla, medreseleriyle, camileri ve sebilleriyle tezyin ettikleri İstanbul'la İzmir'imiz üzerinde elem ve iftirak bulutları dolaşüyor. Ümitvâr olalım ki İstanbul bizim içindir. Biz onu vermeyeceğiz. Kadın âlemi vatana, İstanbul'a olan sevgisini Çanakkale'de evlâtlarının sinesinden siperler teşkil etmekle ispat etti. (*Şiddetli alkışlar*).

Efendiler, içinizde Fatih'in, Yavuz'un türbelerini bırakıp, çıkıp gidecek bir erkek var mıdır? (*Yoktur sadaları*). Biz de, biz kadınlar da daima sizinle beraberiz. Yanınızdan, önünüzden ayrılmayacağız. Biz de sizinle beraber olacağız. Kadınların İstanbul için canını feda edeceğine hiç şüpheniz olmasın. Eğer Avrupa zaman zaman bizi dost, müttefik olarak tarihe kaydettiği zamanları unutuporsa, ben buraya kadın âleminin ahd ü peymânını tekrara geldim, diyorum ki: Kadınlar, İstanbul ve İzmir için ölmeğe âmâdedirler.

Önümüzde iki yol görünüyor, biri şanlı hayatımızda devam etmek, diğeri, hanımlar, efendiler, tarihimizi gözlerimizle beraber kapayıp birlikte ebediyete götürmektir. Bir üçüncü yol yok!..²³

Bu mitingde Avrupa basınında İstanbul üzerine çıkmış haberleri protesto eden, diğeri illerimizden gönderilmiş telgraflar da okundu. Toplantı sonunda Ateşkes sınırlarının korunması esasına dayalı beş maddelik bir karar metni kabul edildi.

Protesto hareketleri sadece bu ve benzeri mitingler çerçevesinde kalmadı. Bazı gazeteler İstanbul'un Türklüğü konusunda özel sayılar çıkardılar. *Yeni Gün* gazetesi 26 Kânunusani 1920 tarihli 311. sayısını bu konuya ayırdı. Bu sayıda Ali Ekrem, Abdülhak Hamid, Ziya Gökalp, Cenab Şahabeddin, Halide Edib, Ahmet Rasim, Hamdullah Suphi, Süleyman Nazif, Samih Rifat, İbrahim

²² *Tasvîr-i Efkâr*, nr. 2958, 14 Kânunusani 1366/1920.

²³ *age*.

Necmi, Celâl Nuri gibi devrin ileri gelen yazarları İstanbul'un Türklüğünü anlattılar, Fethin anlam ve önemi üzerinde durdular. Ayrıca o günlerde çeşitli konferanslar tertip edildi, heyecanlı konuşmaların yapıldığı anma günleri düzenlendi

1920 yılının başlarından itibaren yazılan şiirlerde basın yolu ile yoğun şekilde işlenen İstanbul konusunun izleri kendisini hissettirir. Hatemi Senih'in *İstanbul*²⁴ isimli şiiri, *Turan* ili olarak değerlendirilen İstanbul'un bizi bağışlaması için baştan sona bir duadır.

Cevad Bey de aynı isimli şiirinde²⁵ İstanbul için duyulan ıstırabı

Ah ey solgun yüzlü dalgın İstanbul
Mavi gözlerin pek solgun İstanbul

nakarat beyti etrafında toplar.

Avrupa basınında İstanbul'un geleceği üzerine çıkan haberlere en sert cevap Ali Ekrem'in *İstanbul'a*²⁶ isimli şiiri ile gelir. Kırk iki beyti ile bu konu etrafında yazılmışların en hacimlişi olma özelliğini taşıyan şiir:

"Seni vermek mi?"

şeklindeki kararlılık, istenilene anlam verememek, isteğin anlamsızlığına karşı duyulan hayret ve şaşkınlık, akla sığmama gibi anlamlar ifade eden soru ve ünlem ifadesini birlikte taşıyan kısa cümle ile başlar. Şiirin bu hayret dolu soruya cevap teşkil eden ve tek bir cümleden oluşan ilk yedi beyti bir solukta okunur:

Seni vermek mi? Değil Avrupa, dünyâ-yı denî
Bütün esrârını gönderse, ukab-ı medenî

Küre-i arzı sıkıp pençe-i mel'ûnunda,
Boğsa ecrâm-ı semâyı şüheda hûnunda;

Kûhlar inlese, bir ra'd-ı fezâ-peymâdan
Âsuman çınlasa hep velvele-i heycâdan

Topların gövdesi altında çocuklar kalsa,
Süngüler annelerin bağına kökler salsa,

Gülleler göklere insanları perrân etse;
Nazragâhında Hudâ'nın açılıp makbereler,

24 *Genç Yolcular*, nr. 4, 15 Kânunusani 1336/1920, s. 56-57.

25 *Yeni Gün*, nr. 311, 26 Kânunusani 1336/1920.

26 *Sebilürreşad*, nr. 458, 12 Şubat 1336/1920, s. 182.

*Arşa aksetse vücûd-ı şühedâdan bereler;
Fatih'in türbesi bir mevce-i hûnîn olsa,
Şühedâ nâşı ile sakf-ı cevâmi dolsa;
Seni vermeyiz ey şeh-r-i şehîr-i İslâm.*

Bu heyecan dolu cümleden sonra alınan soluğun arkasından sükûnet içinde ve gururla şu mısra okunur:

Her minaren ebediyyen duracak arşa selâm!

Daha sonra şair İstanbul'la İslâmlığın âdeta özdeşleştiğini; Müslümanlık gibi onun da şanının cihanı tuttuğunu, ufuklarının tekbir sesleri ile daima dolu olduğunu ve öyle kalacağını, denizlerine şehitlerimizin kanının aktığını, milyonlarca Müslümanın üzerine titrediğini, uğrunda iki yüz bin kişinin yakın bir geçmişte şehit olduğunu anlatır. Çanakkale savaşlarını hatırlatan ve bu savaşları geniş ve başarılı bir ses yapısı ile tasvir eden şair, gerekirse bunun tekrarlanabileceğini de söyler:

*Sekiz ay böyle yanık kan dökerek canından
Sekiz ay böyle ezik can vererek kanından;*

*Sekiz ay böyle ecel nûş edip âteş yiyerek;
Sekiz ay böyle ezâzîli de râm eyleyerek*

*Koruyanlar seni ey belde-i ma'mûre-i din,
Yine uğrunda senin lâzım ise kalb-i metin.*

*Genç, çocuk, anne, baba kavm-i zafer-bünyâdın,
İhtiyar, hasta,kız, erkek, ne kadar evlâdın*

*Varsa bir yek-darebân kalp olup âvaz âvaz
Çınlatır gökleri. Bir sûre-i feth ü i'câz*

*Mü'minînin yine ervâhına eyler tesir
Yine ta arşa varır savt-ı bülel-i tekbir!*

*Kem nazar hiç düşemez zeyline ey ismet-i hak,
Yoksa hâkinde muammer şühedânın mutlak*

*Gelir ervâhı dolar havline, evlâd-ı vatan
Yine kalbiyle o Hak canlı, büyük kalbiyle*

*Yetişir, kurtarır, ezyâlini kan boğsa bile
Yine İstanbul'a hâkim yaşarız: Vech-i kader
Bunu her nazra-i hak-pervere takrir eyler.*

İstanbul halkı bu duygularla, ama endişe içinde yaşarken 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edildi. İstanbul'un işgali ile, İtilâf kuvvetleri sözde barışı, aslında yok edici kararlarını sahneye koymaya başladı. Bu işgal ile Türklerin ve bütün Müslümanların başşehri düşman eline geçti. İdare iyice işlemez duruma getirildi. Anadolu başsız bırakılmak istendi. İstanbul tam bir zulüm çemberi içine alındı. Bütün askerî noktalara girildi.

İngilizler Şehzadebaşı'ndaki Kafkas Fırkası karargâhını sabah erken saatlerde bastılar, uykuda olanları uykuda, sabah namazına hazırlananları ise suyun başında süngülediler.²⁷

Harbiye Nezareti işgal edildi. Harbiye Nâzırı Fevzi Paşa, İngilizlerin Nezaret'i işgal edişlerini Trabzon Mebusu Hüsrev Bey'e, o da okuyucularına şöyle nakleder:

"Müşarünileyh Nâzır, odasında vazîfe-i vataniyyesiyle meşgul iken birdenbire süngülü İngiliz neferleri içeriye girerler ve masasının etrafını çevirerek süngülerinin ucunu Fevzi Paşa'nın göğsüne dayarlar. Başlarındaki kumandan hakaret-âmîz bir seda ile İstanbul'un hiçbir tarafından İngilizlere mukabele ve ateş edilmemesi için hemen telefonla emir vermesini ihtar eder. Müşarünileyh cevaben, bizim kan dökmeğe taraftar olmadığımızı, esasen mukabele edilmemesi için evvelce emir almış olduklarını, fakat bu tecavüzlerden dolayı kendilerini protesto eylediğini, eğer kendisi mevkuf değilse Babîâli'ye giderek heyet-i vükelâ ile müştereken bu tecavüzâtı resmen protesto edeceğine söyler.

Buna mukabil "*Hayır mevkuf değilsiniz. Babîâli'ye gidebilirsiniz. Fakat Harbiye Nezâreti'nin hiçbir tarafında iş görülmeyecektir. İsterseniz oturun, isterseniz gidin*", cevabını alır. Müşarünileyh otomobiline bininceye kadar İngiliz askerleri bir taraftan silâh patlarsa hemen saplayacak şekilde süngüleriyle Fevzi Paşa'yı teşyide kusur eylemezler."²⁸

İstanbul'da sadece askerî noktalar işgal edilmedi. İtilâf Devletlerinin üst kademe subayları, beğendikleri sivil binaları boşaltıp istedikleri gibi yerleştiler. Bu arada daha önce, Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan'ın Kuruçeşme'deki yalısının, beyaz at üstünde Sirkeci rıhtımından bir fatih(!) edasıyla şehre girişini Süleyman Nazif in *Kara Bir Gün* başlıklı yazısı ile²⁹ protesto ettiği Fransız başkomutan General Franchet d'Esperey tarafından işgal edilmişti.³⁰

27 Arif Oruç, bu felâketten sonra ziyaret ettiği karargâhta gördüklerini hikâyeleştirerek anlatır. (*Hakimiyet-i Milliye*, nr. 39, 17 Haziran 1336/1920).

28 *Hakimiyet-i Milliye*, nr. 22, 17 Nisan 1336/1920.

29 *Hâdisat*, nr. 63, 9 Şubat 1919.

30 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*. İstanbul 1929, s. 25; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, 4. bs., Ankara 1987, s. 175; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, İstanbul 1967, s. 1423; Mustafa Budak,

Bu hadiseden sonra İstanbul'un işgali üzerine yazılan şiirlerde bütün bu olanların millette meydana getirdiği ruh çöküntüsü işlenir. Halide Nusret, *Hep Senin Derdin*³¹ isimli şiirinde bu yıkımı işler. Server Ziya'nın şiirinde de aynı duygular dile getirilir.³² Yusuf Ziya ise *Kara Gün*³³ başlıklı şiirinde, İstanbul için duyulan ıstırabı ve bu ıstırabın ortaya getirdiği psikolojik durumu *matemler içinde bir konak* sembolü ile dile getirir. Burada ilk defa azınlıkların, içine düşülen durum üzerine gösterdikleri sevinç ve taşkınlıkları Müslüman Türk halkına verdiği acı da şiire girer. Necmettin Halil'in *Marmara'nın Karşısında*³⁴ isimli şiirinde ise Boğaz'da demirlemiş düşman gemilerine karşı Preveze'den dönen zafer donanmaları hasretle hatırlanır.

Ancak işler işgal kuvvetlerinin beklediği yolda gitmedi. Anadolu'da hızla ve kararlılıkla şekillenen Millî mukavemet hareketi, sesini dünyaya duyurmaya başladı.

İstanbul'daki Türk irade ve kararlılığı da aynı gür sesle şiirlere yansdı. Nazım Hikmet'in İstanbul'un fethini konu alan *Sekiz Yüz Elli Yedi*³⁵ isimli şiiri Fetih hadisesinin taşıdığı anlamı dile getiren şu beyetle başlar:

*İslâm'ın beklediği en şerefli gündür bu;
Rum Kostantiniyyesi oldu Türk İstanbul'u!*

Şair, daha sonra bir solukta Türk'ün genç padişahının, "bir gök yarılır gibi Edirnekapı'dan, kır atının üstünde şehre girişini, bu başarısı ile Peygamberin müjdesine muhatap oluşunu, Ayasofya'da ikinci namazı kılışını anlatır. Şiirini ise, İstanbul üzerine, Avrupa basımında tartışılan görüşlere cevap olacak şu beyitle bitirir:

*İşte o günden beri Türk'ün malı İstanbul.
Başkasının olursa yıkılmalı İstanbul.*

Nazım Hikmet'in İstanbul ve Fetih şiirlerine getirdiği bu kararlılık Necmettin Sahir'in *İstanbul'a*³⁶ şiiri ile yeni bir hamle kazanır. Şair, ilk dört bentte İstanbul'un ufuklarının niçin karanlık olduğunu sorar. Arkasından bu durumun geçici olduğunu belirtir. Şiir, İstanbul üzerine, yıkım psikolojisi içinde

"Mütareke Döneminde İtilâf Devletlerinin Müdahaleleri (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1918)", *İlmî Araştırmalar*, C. V, İstanbul 1997, s. 81-105.

31 *Servet-i Fünûn*, nr. 1458, 17 Haziran 1336/1920, s. 18

32 *Servet-i Fünûn*, nr. 1459, 1 Temmuz 1336 / 1920, s. 28.

33 *Alemdar*, nr. 596-2897, 12 Ağustos 1336/1920, s. 1. [Bu şiir daha önce "Ölü Evinde Dügün" adı ile yayımlanmıştı. (bk. *Büyük Mecmua*, nr. 4, 27 Mart 1335/1919, s. 56)].

34 *Ümid*, nr. 16, 13 Kânunusani 1337/1921, s. 5.

35 *Ümid*, nr. 16, 13 Kânunusani 1337/1921, s. 5.

36 *Anadolu'da Yeni Gün*, nr. 178-557, 16 Mart 1337/1921.

yazılmış şiirlere cevap olabileceği gibi Anadolu'nun kararlılığını da yüksek sesle dile getiren şu ifadelerle biter.

*Gök yüzünde ay ve yıldız durdukça
Yer yüzünde Türk'ün adı oldukça
Şu camiler, minareler duracak
O kubbeler Kur'ân ile dolacak
Kurtulacak esaretten İstanbul
Al bayrağa hasret çeken İstanbul.*

Muhittin Baha'nın 16 Mart hadisesinin birinci yılı dolayısıyla yazdığı şiirde de aşağı yukarı Necmettin Şahir'in dile getirdiklerine benzer duygular yer alır.³⁷

Muhittin Baha'nın şiiri ile aynı gün Hakimiyet-i Milliye'de Cemil Sinan'ın, "16 Mart Münasebetiyle" ithafı taşıyan *İstiklâl*³⁸ isimli şiiri çıkar. Bu şiirde şair Anadolu'da kuvvetlenmeye başlayan Millî hareketin de etkisiyle daha kararlı konuşur, Türk vatanının sınırlarını somut örneklerle verir. Bununla da kalmaz, Türk'ün yaşadığı her yerin Türk vatanı olduğu görüşünü tekrarlar:

*İzmir Türk'ün, Yeşil Bursa Türk'üdür.
Edirne'yle İstanbul da Türk'ündür.
Bunlar değil, hatta bir Türk yüreği
Hangi ilde kardeş bulsa Türk'ündür.*

Sakarya Savaşı'ndan sonra yazılan şiirlerin muhtevalarında önemli değişimler görülür. Kazanılan zafer sanatkârları daha ümitli duruma getirmiştir. Zafer üzerine Dertli imzasıyla çıkan Fetih Sûresi'nin *İnnâ fetehnâ leke fethan mübînâ*³⁹ (Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik) şeklinde olan ilk âyetini isim alan şiirde, düşmanla Sakarya'da amansız bir mücadeleye girişen ve galip gelen askerimizin damarlarında Fatih'in kanının dolaştığı dile getirilir. Şaire göre, Türk askerinin muzaffer olmasını sağlayan, onu, düşman saflarını yaracak ve dağıtacak güce sahip kılan Fatih Sultan Mehmed'den gelen kandır. Zaferi damarlarında coşan bu kan sağlamıştır.

Taştı nabzımızdan Fatih'in kanı

mısraı bunu açık şekilde gösterir. Bu ifade Necmettin Şahir'in İstanbul'a isimli şiirindeki duygu ile birleşir.

37 *Anadolu'da Yeni Gün*, nr. 178-558, 16 Mart 1337/1921.

38 *Hakimiyet-i Milliye*, nr. 134, 16 Mart 1337/1921.

39 *Ayine*, nr. 26, 22 Eylül 1337/ 1921, s. 1.

Ali Mümtaz'ın, Ertuğrul Gazi'den itibaren Türk hakanlarının ve başarılı komutanlarının anlatıldığı *Tunç Madalyalar*⁴⁰ şiirinin Fatih'e ayrılan bölümünde, İstiklâl Savaşı'nın ilham kaynaklarından biri olan bu hakanın Edirne'den İstanbul'a doğru sefere çıkışı, yeni zaferlere gidecek yol olarak gösterilir.

Sakarya zaferinden sonra kaleme alınmış, Fatih Sultan Mehmed'i konu alan bir diğer şiir Arif Dünder imzasını taşır. *Fatih'in Önünde*⁴¹ başlıklı şiirde, ülkenin düştüğü elemli durumun ruhuna verdiği ıstırapı gecenin sükûnu ile dindirmeye çalışan şair şanlı devirleri hayal ederken kendinden geçer. Girdiği rüya âleminde, önüne çıkan ve hepsi de Fetih sırasında şehit düşmüş yiğitler tarafından Fatih'in huzuruna götürülür. Hakan *nuranî* tahtına oturmuştur. Ulubatlı Hasan solundadır. Divandakilerin hepsi şehadet mertebesine ulaşmış ve murada ermiş kişilerdir. Gözlerinde Fetih gününün hırsı hâlâ canlıdır. Şair Fatih'in önünde yere kapanır. Sakarya savaşı da dahil olmak üzere, Fetih'ten bu yana Türk'ün bütün macerasının âdeta özeti olan şu mısraları söyler:

... Padişahım, affedin bizi,
Yazdık kanımızla tarihimizi.

İstanbul, Fetih ve Fatih konusunu işleyen önemli bir şiir de Yahya Kemal'in "İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel"idir. 1918 yılında yayımlanan bu şiir konumuzun dışında gibi görünüyorsa da Millî Mücadele sırasında çok okunması ve meydana getirdiği etki dolayısıyla çalışmanın sınırları içine alınmıştır. Büyük zaferden sonra ordumuzu tebrik etmek ve şükran duygularını bildirmek üzere İstanbul Darülfünûnu adına Yahya Kemal başkanlığında Bursa'ya geçen bir heyetin faaliyetlerini anlatan gazeteci Ali Sedad, Bursa Belediye dairesinde düzenlenen bir toplantıda Yahya Kemal'in bu şiiri okuduğunu söyler. Renin gazetesinin konu ile ilgili haberinin bir kısmı şöyledir:

"Müteakiben Yahya Kemal Bey, "Fatih ve Selim türbelerini ziyaret" manzumelerini okumuş ve bu şiirler hassasiyet ve heyecandan bir muhit içinde çırpınan salondaki heyecanı evc-i bâlâsına çıkarmıştır.

Yahya Kemal bey hâzırunun ısrarı üzerine, yeni yazmış olduğu *İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel*'i okudu."⁴²

Yahya Kemal'in şiirini aynen alıyoruz:

Vur pençe-i Alî'deki şemşîr aşkına
Gülbangi âsmânı tutan pîr aşkına

40 *Dergâh*, nr. 12, 5 Teşrinievvel 1337/1921, s. 184; *Düşünce*, nr. 1-3, 30 Mart 1338/1922, s. 14.

41 *Düşünce*, nr. 1-3, 30 Mart 1338 / 1922, s. 14.

42 *Renin*, nr. 5, 18 Teşrinievvel 1338/1922.

*Ey leşker-i müfettihü'l-ebvâb vur bugün
Feth-i mübînî zâmin o tebşîr aşkına*

*Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için
Gelmiş bu şehsüvâr-ı cihângîr aşkına*

*Düşsün çelengi Rûm'un eğilsin ser-i firenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına*

*Son savletinle vur ki açılsın bu sûrlar
Fecr-i hücûm içindeki Tekbîr aşkına*

Görülüyor ki Yahya Kemal bu gazelinde, İstanbul üzerine yürüten yeniçeriye, mazide cereyan etmiş bir hadise adına hitap etmez. Her beyitte hareketi ifade ve idare eden *vur* emri veya dileği, halihazırını ifade etmektedir. Şair, şiirde savaşlarını seyrettiği yeniçerileri şevk ve heyecana getiren biri gibi yer alır. Bu heyecanı yaratmak için dinî ve ırkî inanç ve hasletlerimizi şiirine yerleştirir. Birinci beyitte *pençe-i Alî'deki şemşîr*, her İslâm kahramanının idealindeki silâh, Hz. Ali'nin kılıcıdır. *Pîr* ise Yeniçeri teşkilâtının kurulması ile ilgilidir ve kurucusu Hacı Bektaş Velî için kullanılmıştır.

İkinci beyitteki *leşker-i müfettihü'l-ebvâb* terkihi ise "kapılar açan asker" demektir. Bu, Akşemseddin'in, Fetih ordularına hitabıdır. *Feth-i mübin* terkihi ise, Fetih suresinin ilk âyetini hatırlatır. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in "İstanbul elbette fetholunacaktır. Onu fetheden emir, ne güzel emir, onun askeri ne güzel askerdir" hadîsine de delâlet eder. Bu açık bir müjdedir. Bu müjdeye bağlı olarak İstanbul, Emevîlerden itibaren üst üste kuşatılmıştır. Sadece Fatih'e kadar Türkler, İstanbul'u bir kaç defa kuşatmıştır.

Üçüncü beyitte hilâl ve salib çatışması" *deyr ve hilâl*" kelimeleri ile verilir. Hilâl'in zaferine Fatih Sultan Mehmet vesile kılınmıştır.

Dördüncü beyitteki *yed-i takdir* ise Allah'ın iradesi ve takdiri manasına gelir. Burada şair, Türklerin İstanbul önlerine gelişini ilâhî bir plâna aktarır. Bu nokta üzerinde düşünülürse, Türklerin İslâmiyeti kabulü sırasında doğan hadis edebiyatına kadar çıkılabilir.

Son beyitte, yukarıda söylenen bütün her şeye çerçeve teşkil eden bir kelime vardır: *Tekbîr*. Bütün mücadele onun aşkıyla yapılmaktadır. Esasen Osmanlı asırlarında Türk'ün idealinin *İ'lâ-yı Kelimetullâh* olduğu düşünülürse, Yahya Kemal'in ne demek istediği daha açık anlaşılır.

Yahya Kemal, Bursa'da bu gazeli okuduğu günlerde, İstanbul, Refet Paşa'nın şahsında Türk ordusunu yeniden bağrına basmanın mutluluğunu yaşıyordu.

Kabataş iskelesinden İstanbul'a ayak basan Refet Paşa, bugün İstanbul Üniversitesi merkez binası olan Harbiye Nezareti'nde bir müddet dinledikten sonra, ilk iş olarak Fatih Sultan Mehmed'in türbesini ziyaret eder. binlerce İstanbullu onu camiin avlusunda karşılamıştır. Refet Paşa burada halka hitaben şu konuşmayı yapar:

"Efendiler!

Fatihlerin fatihi, serdarların serdarı, kumandanların en büyük kumandanı burada yatıyor. Mediha-kârı olduğum, en büyük serdar burada ve biz de onun yanındayız. Kalbimiz nûr-ı ilâhî ile dolu, dimağımız, her şeyimiz istiklâl ile, nur ile meşbû, onun türbesi önündeyiz. Fatih'in nâm u şânı, bu memleketi zaptetmekle yükseldi.

Hiçbir Müslüman vatandaşı bu büyük Fatih'in bize hediye ettiği muazzam şehrin, İstanbul'un, bizden bir dakika uzak kalmasını kabul etmez. Bugün herkes ve bütün cihan gördü ki İstanbul yalnız Türk'ündür ve burada yaşayan kalp, yalnız Türk kalbidir."⁴³

Refet Paşa'nın bu söyledikleri, Yahya Kemal'in 1918 isimli şiirinin son bendinde yer alan

*Fakat bu çok süremez, mutlaka şafak sökecek,
Ateş ve kanla siler, bir gün, ordumuz, lekeyi.
Bu, insan oğluna bir şeyn olan, Mütâreke'yi.*

şeklindeki inancı boşa çıkarmadı. *Ordumuz insan oğluna bir şeyn olan mütarekeyi* ateş ve kanla sildi.

Şimdi de Muzaffer Anadolu'nun asil bir komutanı, dört yıl boyunca, şairlerin ıstıraplı, ve ancak daima ümitli ifadelerle, çoğu zaman tarih aralığından şiirlerine yansıttığı Türk İstanbul'u, işgal ordularından Türkiye Büyük Millet Meclisi adına teslim alıyor ve onu Türk milletine yeniden ve ebediyen armağan ediyordu.

Kaynaklar

- A. İzzet Paşa, *Feryâdım*, (Haz. Süheyl İzzet Furgaç-Yüsel Kanar), İstanbul, 1933.
 Âkil Koyuncu, "İstanbul'un Fethi", *Büyük Mecmua*, nr. 10, 19 Haziran 1335/1919, s. 151.
 AKÜN, Ömer Faruk, "Abdülhakhamid'in Merkad-ı Fatih'i Ziyaret Manzumesi ve İçindeki Görüşler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. VII, İstanbul, 1956, s. 61-104.
 Ali Ekrem, "İstanbul'a", *Sebülürreşad*, nr. 458, 12 Şubat 1336/1920, s. 182.
 Ali Mümtaz, "Tunç Madalyalar", *Dergâh*, nr. 12, 5 Teşrinievvel 1337/1921, s. 184.
 ANDI, Mehmet Fatih, "Muallim Naci'nin Lisân-ı Fâtihi'ten ve Selimiyye Şiirlerine Yazılan Nazîre, Terbi' ve Tahmisler", *İlmî Araştırmalar*, c. V, İstanbul, 1997, s. 41-60.
 Arif Dündar, "Fatih'in Önünde", *Düşünce*, nr. 1-3, 30 Mart 1338/1922, s. 14.
 BAYAR, Celâl, *Ben de Yazdım*, c. 5, İstanbul 1967.

⁴³ *İleri*, nr. 1691, 20 Teşrinievvel 1338/1922.

- Besim, "Kosova Sahrası", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1418, 3 Mart 1883.
- BİRİNCİ, Necat, "Millî Mücadele Şiirinde Tarihî Kadro", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, c. XIII, nr. 2, Nisan 1984, s. 39-67.
- BİRİNCİ, Necat, "Millî Mücadele Şiirinde Yavuz Sultan Selim", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul, 1984, s. 82-91.
- BUDAK, Mustafa, "Mütareke Döneminde İtilâf Devletlerinin Müdahaleleri (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1918)", *İlmî Araştırmalar*, c. V, İstanbul, 1997, s. 81-105.
- Cemil Sinan, "İstiklâl", *Hakimiyet-i Milliye*, nr. 134, 16 Mart 1337/1921.
- Cevad, "İstanbul", *Yeni Gün*, nr. 311, 26 Kânunisanı 1336/1920.
- Ebuzzâde, "Kendi Kendimizi Kurtarmaya Çalışalım", *Tasvîr-i Efkâr*, nr. 2666, 28 Şubat 1919.
- Faruk Nafiz, "At", *Ümmîd*, nr. 16, 13 Kânunisanı 1921, s. 3.
- Faruk Nafiz, "Hisar'da Akşam", *Büyük Mecmua*, nr. 6, 24 Nisan 1335/1919, s. 85.
- Halide Nusret, "Hep Senin Derdin", *Servet-i Fünûn*, nr. 1458, 17 Haziran 1336/1920, s. 18.
- Halit Fahri, "İstanbul", *Peyâm-ı Edebî*, nr. 1-44, 14 Ağustos 1335/1919, s. 2.
- Halit Oğuz, "İstanbul", *İhtiyat Zabıtları Postası*, nr. 7, 17 Nisan 1335/1919, s. 5.
- Hasan Tahsin, "Namus Uğruna", *Hukûk-ı Beşer*, nr. 92, 9 Şubat 1919.
- Hatemi Seni, "İstanbul", *Genç Yolcular*, nr. 4, 15 Kânunisanı 1336/1920, s. 56-57.
- KAPLAN, Mehmed, "Namık Kemal ve Fatih", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. VI, İstanbul, 1954, s. 71-82.
- KAPLAN, Mehmed, *Namık Kemal-Hayati ve Eserleri*, İstanbul, 1984.
- Nazım Hikmet, "Sekiz Yüz Elli Yedi", *Ümid*, nr. 16, 13 Kânunisanı 1337/1921, s. 5.
- Necmeddin Halil, "Felâketten Sonra", *Şair Nedim*, nr. 14, 1 Mayıs 1335/1919, s. 217.
- Necmeddin Halil, "Marmara'nın Karşısında", *Ümid*, nr. 16, 13 Kânunisanı 1337/1921, s. 5.
- Necmettin Sahir, "İstanbul'a", *Anadolu'da Yeni Gün*, nr. 178-557, 16 Mart 1337/1921.
- Ruşen Eşref, "Bıraktığım İstanbul, Bulduğum İstanbul", *Büyük Mecmua*, nr. 8, 28 Mayıs 1335/1919, s. 117.
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, *Başımıza Gelenler*, İstanbul, 1929.
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul, 1957.
- Süleyman Nazif, "Kara Bir Gün", *Hadisât*, nr. 63, 9 Şubat 1919.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İşittiklerim*, 4. bs., Ankara 1987.
- Yahya Kemal, "İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel", *Renin*, nr. 5, 18 Teşrinievvel 1338/1922.
- Yahya Kemal, "Yeni Bir Ufuk", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 274-3302, 4 Mart 1338/1922.
- Yahya Saim, "İstanbul Akşamı", *Şair Nedim*, nr. 6, 20 Şubat 1335/1919, s. 87.
- Yusuf Ziya, "İstanbul", *Büyük Mecmua*, nr. 5, 3 Nisan 1335/1919.
- Yusuf Ziya, "Kara Gün", *Alemdar*, nr. 596-2897, 12 Ağustos 1336/1920, s. 1.